INDIAN SCHOOL DARSAIT
DEPARTMENT OF SANSKRIT
संस्कृतम् - दशमी कक्षा

पाठः 5 अभ्यासवशगं मनः

1 पुरूषः कथं पापं चरति ?	अनिच्छन्नपि, बलादिव नियोजित:
2 अनिच्छन्नपि पुरूषः किं करोति ?	पापं चरति
3 वार्ष्णेयः कः भवति ?	श्रीकृष्ण:
4 अर्जुनः श्रीकृष्णं कथं सम्बोधयति ?	'वार्ष्णेय' इति संबोधयति |
5 केन नियोजितः पुरूषः पापं चरति	वेगेन नियोजित:
6 रजोगुणात् कः उद्भवति	कामं क्रोधं च
7 महापाप्मा कः	काम: क्रोध: च
8 कामः क्रोधः च कीदृशौ भवतः ?	महाशन: महापाप्मा च
9 कामः क्रोधः च कस्मात् उद्भवतः ?	रजोगुणात्
10 कः संसारे वैरी अस्ति ?	काम: क्रोध: च
11 वेगं कस्मात् उद्भवति ?	कामात् क्रोधात् च
12 वेगं कदा त्यजेत् ?	शरीरविमोक्षनात् प्राक्
13 कः सुखी अस्ति ?	य: शरीरविमोक्षणात् प्राक् (पूर्वं) कामक्रोधोद्भवं वेगं सहति स:
14 मनुष्यः किं सोढुं शक्यः भवेत् ?	कामक्रोधोद्भवं वेगं
15 पुंसः कथं सङ्गः उपजायते ?	ध्यायत: विषयान् नरस्य सङ्ग: तेषु उपजायते
16 कामः कस्मात् उद्भवति ?	विषयान् ध्यायत:
17 कामात् कः उद्भवति ?	क्रोध:
18 मनुष्यः कथं प्रणश्यति ?	बुद्धिनाशात्
19 आदौ एव मनुष्येन किं करणीयम् ?	इन्द्रियाणां नियमनं आदौ एव करणीयम्
20 कः ज्ञानं विज्ञानं च नाशयति ?	पाप्मानं काम-क्रोधोद्भवं वेगं
21 कः पाप्मा अस्ति ?	वेग:
22 मनः कीदृशम् अस्ति ?	चञ्चलं, प्रमाथि, बलवत्, दृढं
23 लोके किं दुष्करम् ?	मनस: निग्रहं

24 मनसः निग्रहं कथमिव दुष्करम् ? वायोरिव

25 किम् असंशयम् इति कृष्णः वदति ? चलं मन: दुर्निग्रहम्

26 मनसः निग्रहं कथं कर्तुं शक्यते ? अभ्यासेन वैराग्येन च

27 अभ्यासः किमर्थं करणीयः ? मनस: निग्रहं कर्तुम्

28 कः प्रमाथि अस्ति ? मन:

29 कौन्तेयः कः अस्ति ? अर्जुन:

30 श्रीकृष्णः अर्जुनं कथं संबोधयति ? महाबाहो ! कौन्तेय !

31 वैराग्येन किं कर्तुं शक्यते ? मनस: निग्रहं

32 वायोरिव कस्य निग्रहं दुष्करम् ? मनस: निग्रहं

एतेषां पदच्छेदं कुरूत ।

1 पुस्तकालयः = पुस्तक + आलय:

2 विद्यालयः = विद्या + आलय:

3 रामायणम् = राम + अयनम्

4 इन्द्रियाण्यादौ = इन्द्रियाणि + आदौ

5 उपदेशस्यैव = उपदेशस्य + एव

6 शीर्षकस्तु = शीर्षक: + तु

7 चञ्चलम् = चम् + चलम्

8 प्रयुक्तोऽयम् = प्रयुक्त: + अयं

9 अनिच्छन्नपि = अनिच्छन् + अपि

10 विद्ध्येनमिह = विद्धि + एनं + इह

11 शक्नोतीहैव = शक्नोति + इह + एव

12 क्रोधोद्भवं = क्रोध + उद्भवं

13 संगस्तेषूपजायते = सङ्ग: + तेषु + उपजायते

14 तस्मात्त्वम् = तस्मात् + त्वम्

15 तस्याहम् = तस्य + अहम्

16 वायोरिव = वायो: + इव

एतेषां पदानां समानपदं लिखत ।

1 अंशः = भाग:

2 पूरूषः = नर:

3 वार्ष्णेयः = कृष्ण:

4 वैरिणम् = शत्रु:

5 प्राक् = पूर्वमेव

6 वायुः = पवन:

कस्मै प्रयुक्तम् इति लिखत ।

1 ध्यायतः विषयान् पुंसः संगस्**तेषू**पजायते । अत्र **तेषु** इति पदं कस्मै प्रयुक्तम् । विषयेषु

2 पाप्मानं प्रजहि **ह्येनं** ज्ञानविज्ञाननाशनम् । अत्र **एनम्** इति पदं कस्मै प्रयुक्तम् । वेगं

3 **तस्याहं** निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् । अत्र **तस्य अहम्** इति पदे काभ्यां प्रयुक्तम् । वेगस्य, अर्जुन:

एतेषां प्रत्ययच्छेदं कुरूत ।

१ वर्णितम् = वर्ण + क्त

२ स्थापित: = स्थाप् + क्त

3 प्रयुक्तः = प्र + युक्त् + क्त

4 इच्छन् = इष् + शतृ

5 सोढुम् = सह् + तुमुन्

6 सुखी = सुख + इनि

7 नियम्य = नि + यम् + ल्यप्

अभ्यासवशगं मनः

Sloka no.1 Arjun said: O Krishna! Who was born in the dynasty of Vrishni, now impelled (forced) by what does this man commit sin even involuntarily, as though driven by force? (3.36)

Sloka no.2 Krishna said: It is desire begotten of the element of Rajas, which appears as wrath; nay, it is insatiable and grossly wicked. Know this to be the enemy in this case. (3.37)

Sloka no.3 He alone who is able to stand, in this very life before casting off this body; the urges of lust and anger, is a yogi and alone is a happy man. (5.23)

Sloka no.4 The man dwelling on sense-objects develops attachment for them; from attachment springs up desire; and from desire (unfulfilled) ensues anger. (2.62)

Sloka no.5 From anger arises infatuation; from infatuation, confusion of memory; from confusion of memory loss of reason; and from loss of reason one goes to complete ruin. (2.63)

Sloka no.6 Therefore, Arjuna! Who is like a bull among the Bharathas, You must first control your sense, and then kill this evil thing which obstructs knowledge of absolute and knowledge of manifest Divinity. (3.41)

Sloka no.7 Arjun said: Krishna! The mind is very unsteady, trubulent, tenacious and powerful; therefore, I consider it as difficult to control as the wind. (7.34)

Sloka no.8 Krishna said: The mind is restless no doubt and difficult to curb. But Oh! Arjun! It can be brought under control by repeated practice (of meditation) and by the exercise of dispassion, O son of kunti. (7.35)